

UDK 341.322.5-055.2(497.6)“1992/1995“(049.3)

Primljeno: 09. 10. 2025.

Stručni rad

Professional paper

Irena Praskač-Salčin

NEČUJNI GLASOVI: RODNE DIMENZIJE RATNOG NASILJA I ZLOČINI BEZ KAZNE

(Meldijana Arnaut-Haseljić, *Žene i rat. Kršenje pravila ratovanja: zločini protiv čovječnosti i ratni zločini nad braniteljima/pripadnicama Armije Republike Bosne i Hercegovine*, Memorijalni centar Sarajevo, Sarajevo, 2025)

Mnogo puta savremeno društveno okruženje podsjeti nas na neprevaziđenu konstataciju historičarke Mirjane Gross da je „nakupljeno znanje o prošlosti uvjet za izgradnju društveno-historijske svijesti nužne za bilo koju društvenu djelatnost“, odnosno, da „shvatanje o uvjetima ljudskog života i djelatnosti u prošlosti omogućava nam da se suočimo sa savremenim problemima“. Naslov *Žene i rat. Kršenje pravila ratovanja: zločini protiv čovječnosti i ratni zločini nad braniteljima/pripadnicama Armije Republike Bosne i Hercegovine* autorice Meldijane Arnaut-Haseljić donosi ne samo snažnu historiografsku već i rodnu i egzistencijalnu angažiranost. Rodna dimenzija tematike teži rekreiranju dominantnih društvenih stavova i predrasuda te prevazilaženju postojećih konstrukcija rodni različitosti, pokazujući da tematizovanje rodnog nasilja, i uopće nasilja, naročito u medijskim agendama, ne mora uvijek nužno biti u funkciji politike, zabave i profita već i u funkciji emancipacije. Posljednju, ništa manje značajnu angažiranost, možemo pripisati, naprosto, egzistencijalno-ljudskoj dimenziji, jer, ovaj naslov diseminira nečujne glasove – glasove koje dominantnim narativima decenijama oblikuju drugi. Ovaj naslov, uzimajući u obzir osobna iskustva tih nečujnih glasova, konzumira jedno od osnovnih ljudskih prava i pronalazi rješenje za suosjećajniji život. Upravo zbog ove, trostruke

prirode angažiranosti (historijske, rodne i egzistencijalne), ova knjiga spada u red značajnijih recentnih naslova bosanskohercegovačke bibliografije.

Knjiga sadrži 248 stranica i koncipirana je u tri poglavlja, uključujući uvodna i zaključna razmatranja, predgovor i bibliografiju. Prvo poglavlje *Oružani sukobi i kršenje pravila ratovanja* upoznaje nas sa elementarnim pojmovima obaveze poštivanja ljudskih prava u ratnim i oružanim sukobima kao i sa principima i mehanizmima zaštite žrtava u fundusu međunarodnog prava. Analizirajući položaj žena u ratnim sukobima autorica jasno definira seksualni delikt, koji će, na primjeru bosanskohercegovačke povijesti, biti deskribovan kao ne samo sistemsko uništavanje ljudskog integriteta već i strategija simboličkog uništenja zajednice. „U kulturološkom smislu promatrano čin silovanja uništava osobni/ljudski integritet žrtve, što u slučaju silovanih žena, koje se po stereotipu prije svega smatraju biološkim izvorom/nositeljem nacije, predstavlja srž i suštinu zločinačke politike. Strategija intenzivno primjenjivana u Bosni i Hercegovini realizirana je, između ostalog, kroz izvršenje zločina silovanja i seksualnog zlostavljanja (str. 205).

U drugom poglavlju *Žena u ratu: Bosna i Hercegovina (1992-1995)* polazeći od činjenice zapostavljanja, zanemarivanja i potcjenjivanja uloge žena u agresiji na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995), u fundusu dominantno muških narativa vojne historije, autorica na primjeru tragičnih sudbina Edne Dautović, Hajre Hadžić i Karmen Kamenčić dokumentuje ne samo pretrpljeni zločin i žrtvu već i njihovu značajnu ulogu u odbrani domovine. Iako najteži oblici zločina u vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995 nisu poznavali geografske granice fokus analize pozicioniran je na lokalitete općine Prijedor i logore Omarska, Keraterm i Trnopolje, u kojima su zarobljenici bili izloženi teškom zlostavljanju, premlaćivanju, seksualnom zlostavljanju, mučenju i pogubljenjima.

Edna Dautović (23), studentica Pedagoške akademije u Tuzli, pripadnica Patriotske lige i Armije Republike Bosne i Hercegovine, mučena je, zlostavljana i ubijena. Njeno tijelo pronađeno je u masovnoj grobnici, jami Lisac, 2000. godine. Status pripadnice Armije bio je motiv da se posebno „kategorizira”, odnosno izloži najtežim torturama fizičkog i psihičkog maltretiranja, silovanja, seksualnog zlostavljanja i premlaćivanja.

Hajra Hadžić (37), pripadnica dobrovoljačke jedinice TO Kozarac, zarobljena kao pripadnica Armije Republike Bosne i Hercegovine, u logoru Omarska zlostavljana je, mučena i ubijena. „Hajru su više puta izvodili da je ubiju, ali su je vraćali dovodeći je na taj način u situaciju stalnog proživljavanja konačnog ishoda – smrti” (transkripti svjedočenja – Miroslav Kvočka citirano u Arnaut – Haseljić, 158).

Karmen Kamenčić (18), pripadnica Armije Republike Bosne i Hercegovine, bolničarka, ratna zarobljenica koja je pretrpjela monstruozna izživljavanja i brutalno ubijena. „Sud je utvrdio da je način na koji je izvršeno ovo zločinačko djelo – skidanje do gola pred okupljenom masom mještana, stavljanjem trnja među noge i udaranje štapom, kao i naredba da sebi kopa grobno mjesto, posebno diskriminatorno, ponižavajuće, nečovječno i nehumano (str. 191).

Rodna dimenzija nasilja u ovom kontekstu ne razmatra se tek kao ponižavanje žena samo zbog toga što su žene već i kao sistemsko ponižavanje žena kao pripadnica nacije, odnosno nositeljica biološke reprodukcije u cilju ostvarenja strateških, vojnih, političkih i ideoloških ciljeva. Značaj ove knjige ogleda se u činjenici da se, po prvi put u ovdašnjoj praksi istraživanja ovakvih i sličnih tema, studijski i naučnom argumentacijom utvrđuju doprinosi žena u odbrani domovine, njihova stradanja kao žrtva sistema nasilja te nepravde u sudskim postupcima, otvarajući nove prostore za istraživanje rodničkih dinamika.

Autorica zatvara analizu poglavljem *Sudska praksa za zločin silovanja i seksualnog zlostavljanja*, koje, kako iz redaka dostupnih dokumenata možemo zaključiti, nisu smiraj i poučni primjer već nerijetko zločin bez kazne. Žene žrtve silovanja u Bosni i Hercegovini su još 1992. godine počele dijeliti svoja bolna iskustva i time omogućile procesuiranje seksualnog nasilja pred Međunarodnim krivičnim sudom za bivšu Jugoslaviju, no, većina počinitelja ovih zločina nije procesuirana. Još uvijek otvorena optužnica podignuta protiv Milorada Kotura za ubistvo Edne Dautović odnosi se samo na procesuiranje masovnih ubistava zarobljenika. „Za njeno vanskodno zatvaranje, zlostavljanje, mučenje, silovanje i torture koje je proživjela prije smrti niko nije optužen, a male su šanse da se to ikada i dogodi” (str. 184). I pored niza svjedočenja preživjelih logoraša o proživljenim strahotama kojima je bila izložena Hajra Hadžić, za zločine počinjene nad ovom mladom ženom niko nije procesuiran.

Na kraju, autorica je ovu obimnu i angažovanu studiju posvetila Edni Dautović, Hajri Hadžić i Karmen Kamenčić i svim pripadnicama Armije Republike Bosne i Hercegovine – braniteljicama domovine. One, poput Ane Frank nisu željele živjeti uzalud, željele su nastaviti živjeti i nakon smrti. Vodeći se imperativom kulture sjećanja ovaj naslov nosi snažnu poruku poštovanja, divljenja i priznanja svim ženama Bosne i Hercegovine koje su kao djevojčice, djevojke ili žene proživjele strahote agresije, a navlastito onima koje nisu.

Adresa autorice
Author's address

Irena Prskač-Salčin
Univerzitet u Sarajevu
Fakultet političkih nauka
irena.prskac@fpn.unsa.ba